

ben nagy önállóságot engedett a kantonoknak. A *szinten tartó* továbbképzés lehet kötelező vagy szabadon választott, és megelőzi egy alaptovábbképzést.

Ez lehetővé teszi a tanárok számára, hogy *lépést tartsanak az innovációkkal és a legújabb kutatási eredményekkel*. A „más tárgyakban történő kiegészítő képzés” keretében *új képesítést*, bizonyítványt vagy diplomát szerezhetnek a tanárok, ha bizonyos vizsgát letesznek. Különböző szintű diplomákat lehet kapni, és az egyes tanfolyamok különböző állásokra képesítenek.

Svédországban (122—130. old.) „az állam a maga részéről úgy befolyásolja a továbbképzést, hogy egyrészt garantál bizonyos számú kurzust és más továbbképzési lehetőségeket a tanárok és vezető tanárok számára, másrészt befolyásolja azt, hogy a helyi iskolai fejlesztésre szánt támogatást hogyan használják fel. Az állam azt is meghatározza, hogy milyen juttatásokat kell biztosítani a különösen fontos továbbképzéstípusokban részt vevő tanárok számára. Az, hogy az állam ilyen módon befolyásolja a továbbképzést, a *továbbképzés fontosságának bizonyítékaként tekinthető a tantervi célok és egészében véve az oktatás fejlesztésének elérésére.*”

A kötetet — mint jeleztük — a pedagógusképzésben dolgozók figyelmébe is ajánljuk.

Háttér Pedagógiai Könyvek,
Könyvkiadó és Kulturális Szolgáltató Kft.
Bp. 1988. 129.

DR. FARKAS KATALIN

SZÖKE ÁGNES:

EREDETE NEM ISMERETLEN

— *Latin és görög eredetű szavak
tankönyveinkben* —

Szöke Ágnes szótárának megjelenésével újabb fehéret sikerült felszámolni tankönyvkiadásunkban. E tanszótárra akkor is nagy szükségünk van, ha Tótfalusi István *Vademecumjával* (Szokatlan szavak szótára, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1983.) nagymértékben azonos igényeket elégítenek ki. Mindkét szerző görög és latin eredetű szókészletünket dolgozza fel — Tótfalusi ettől helyenként eltér —, potenciális olvasóként pedig az iskolásokat jelölik meg. Lényegében mindkét kiadvány metanyelvi szótár: az egyes tudományágak, tantárgyak munkanyelvének szókészletét (a műszavakat) rendszerezik közérthető módon. E tulajdonságuknál fogva méltán képesek járható hidat teremteni az ifjú olvasó ismeretkészséte és a számára még nehezen kezelhető szakszótárak, enciklopédiák között.

A meglévő eltérések azonban bőséges alapot szolgáltatnak mindkét szótár létjogosultságához. (Nem beszélve a két mű kiadása közti ötéves intervallumról, valamint arról, hogy példányszámuk együttesen is csak hatvanegyezer.) Tótfalusinál minden „burcsa” szó előfordulhat (*biendermeier, jerencjóska, borkorcsolya* stb.), Szöke

Ágnes viszont következetesen tartja magát a két klasszikus forrásnyelvhez. Méltán megteheti, hiszen a tudományos terminológiák gyakorlatilag e két nyelvből táplálkoznak. Tótfalusi István mostohán bánik a műszaki-termesztudományos műszavakkal, Szöke Ágnes épp ezt a hiátust tünteti el: szótárában a matematika, fizika és kémia terminológiája gazdagon képviselteti magát.

Fontossági megfontolásokból, terjedelmi okok miatt Szöke Ágnes kézikönyve a középiskolai tananyag törzsanyagára szorítkozik, de ez így is 38 kötet feldolgozását jelenti, melynek eredményeként a szótárban csaknem 5000 nyelvi egység van. Kár, hogy a szerző lemondott a nyelvkönyvek műszókészletének feldolgozásáról, hiszen ez csupán néhány száz szócikkkel gyarapítottá volna az állományt. Cserébe az olvasó diák a tantárgyak teljes körére kitekinthetett volna az adott szempontból. Igaz, a nyelvkönyvek mellőzése nem jelenti a (magyar) nyelvtankönyvekét. A szótárban fellelhetők ily módon az alábbi és más nyelvészeti műszavak: *agglutináló, alveoláris, fonéma, fonetika, flektáló, morféma, modalitás, prepozíció, réma, téma*, amelyek az angol, orosz, német stb. nyelvekre is alkalmazhatók. Éppen ezért nem érthető, miért maradtak ki az idegennyelv-oktatásban oly közkeletű szakszavak, mint a *dativus, genitívus, imperfektum, perfektum, infinitívus, participium, konjugáció* és mások. (A *genitívus* egyébként magyarzó szóként több szócikkben szerepel.)

Szőke Ágnes helyesen rekeszti ki a címszavak közül a földrajzi neveket, valamint a történelmi személyiségek neveit, ám e döntést tulajdonképpen csak a helyszűke indokolhatja. Az ugyanis, hogy az adott görög, latin eredetű szó magyarázatot igényel-e vagy sem, a szótárnak nem, vagy nem következetes kiválgatási elve. A címszavak között ugyanis tekintélyes mennyiségű közismert szó is akad: *acél, ecet, elefánt, forint, gesztenye, gipsz, gitár, bártya* stb. Előnyösebb lett volna ilyen esetben fő kiválasztási szempontként az etimológiai elvet feltüntetni, ami a szerző interpretációs felfogásával messzemenően összhangban is van.

A szótár értékes vonása, hogy etimológiai magyarázattal bevezetve értelmezi a leggyakoribb történelmi és kulturális reáliákat is, például: „*Ecce homo* — (...) 'Íme, az ember' — a bibliából vett idézet, Pilátus mondja Jézusra mutatva ● 1. *műv* Munkácsy Mihály képének címe, 2. *irod* Szabó Dezső novellájának címe”; lásd még: *Georgikon, Helikon, Psalmus Hungaricus, Ratio Educationis* stb. Mindez ékesen bizonyítja, hogy a jelentés megismerése egyúttal becses művelődési tartalom megismerése is.

Némiképp növelné a szócikkek mennyiségét, mégis hasznos volna, ha az *atavizmus, dukát* és más, ebben az alakjában gyakoribb szavak önálló címszavá válnának. A jelenlegi elrendezésben — az *atavus, ducatus* szócikkek belsejében — ugyanis nehéz rájuk találni.

A címszavak nyomdatechnikai kiemelése, a szócikkek elhelyezése megkönnyíti a szótár forgatását. A latin eredetű műszavaknál szögletes zárójelben fellelhető a helyes kiejtés. A görög szavak esetében a szerző feltünteti az eredeti görög szót a maga jelentésével (pl. „*logosz* — *lóyoq* = szó, beszéd; értelem; arány . . .”). A görög betűk használata némi nehézséget okoz a tanulóknak még akkor is, ha a 7. oldalon megtalálható „A görög írás és kiejtés”. Mindazonáltal szimpatikus és hasznos az szerzői törekvés, miszerint elvárja a görög ábécé felismerési készségét az olvasótól. Mindenesetre mellette szól, hogy a szaktudományok használják e jeleket, itt tehát egyfajta megerősítésről lehet szó.

A szótári közlés lényegi mozzanata a jelentésfeltárás, mely jól kivehetően történeti-etimológiai és aktuális. (mai) részre tagolódik. A fent említett *logosz*-nál például az idézett rész az etimológiikum, míg a ● jel után álló „*fil* értelem” a mai szaktudományi jelentéssel azonos. Az etimológiai elv — mint említettem — kiemelt szerephez jut a szótárban. Erre utal, hogy a címszavak között sok közismert, ám eredetében görög vagy latin szót látunk viszont. Érthető: e szavaknál az eredet ténye és milyensége hordozza számunkra a névotomot. Találósan mutatják mindezt a hónapok nevei, pl.: „*július* — Iulius (mensis) = C. Iulius Caesarról elnevezett hónap ● a 12 hónapos naptári év hatodik hónapja”. A nyelvi érdeklődésű és az idegen nyelv-

veket tanulók számára azonban az ilyen információ is becses lehet, mert rávilágít bizonyos szavak közös eredetére, nyelvfejlődési és kultúr-történeti tendenciákra, lásd *gitár* — *citera, alamizsna* — *elemözsia, erekiye* — *relikvia, gesztenye* — (orosz) *kaumau* stb.

Nagy erénye a szótárnak, hogy a szóképzési adatolásban kiválóan alkalmazza a szükséges és elégséges elvét. Külön címszóként szerepelnek a leggyakoribb latin-görög előképzők és utótagok (*ad-, ex-, poszt-, pre-, pro-; -ia, -iánus, -id, -in, -oid* stb.). A magyar képzőkkel továbbképzett alakok közül „általában csak egy igét és egy főnevet ad meg a szótár, hiszen valószínű, hogy ezeknek további magyar képzőkkel töltött alakjai már nem okoznak értelmezési nehézséget a szótár használóinak”. (6. o.)

Nem kis feladat eldönteni, hogy a többjelentésű szavak mely jelentései közlendők a szótárban, 'habár e kérdésben alapjában véve a tankönyvi előfordulások adnak fogódzót. Némi rugalmassággal azonban közölhetők olyan jelentések is, amelyek expressis verbis ugyan nem fordulnak elő a tankönyvekben, a tananyagban viszont előfordul(hat)nak, illetve szervesen követhetnek a megadott jelentésből. Az *ellipszis* műszónál például ez áll: „... elhagyás, kihagyás . . . ● *mat* azon pontok halmaza a síkban, melyeknek két adott ponttól mért távolságainak összege állandó”. Az eredeti jelentésből könnyűszerrel levezethető lett volna a szó nyelvtanilag stilisztikai értelme is: 'valamely szó, mondatrészhagyása; kihagyásos szerkezet'.

A szerző gondosan ügyel arra, hogy a szómagyarázatok nyelvezete közérthető legyen. A definíciókban csak elvtelve találni további értelmezésre szoruló szavakat.

Összességében elmondható, hogy Szőke Ágnes értékes, mással nem pótolható segédkönyvével az ifjú olvasó hatékony eszközt vesz a kezébe. *Tankönyvikadó, Bp. 1988., 239. l.*

DR. LENDVAI ENDRE

OROSZ NYELVI FELADATGYŰJTEMÉNY

Szerkesztette: Dr. Pogány Béla

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem metodikus docense a közelmúltban igen hasznos és ötletes kiadványt gyűjtött össze a középiskolai orosz szakos tanároknak és tanítványaiknak.

Bevezetőjében ezt írja a szerkesztő:

„A felvételi vizsga nagy esemény és erőpróba mindenki számára. Az írásbeli dolgozatok eredményes megírása már fél siker. Minden gyakorló tanár igyekszik összegyűjteni különböző feladatokat, teszket annak érdekében, hogy diákjai jól szerepelhessenek a felvételi vizsgán. Sokszor igyekeznek hozzájutni a már „lefutott” érettségi és felvételi tesztekhez, hogy tanítványaikkal megcsináltassák. Az érettségire és a felvételi vizsgára való eredményes felkészülést